

A védjegyparódia a véleménynyilvánítás szabadsága és a tulajdonhoz való jog metszéspontjában

KESERŰ BARNA ARNOLD*

A humor és a paródia fogalma hagyományosan a szerzői joghoz kapcsolódik, ahol a Deckmyn-ügy és a CDSM irányelv nyomán a jogi szabályozás és a joggyakorlat is folyamatosan fejlődött az elmúlt években. Míg ez a fejlődés az európai szerzői jogban érezhető volt, addig az iparjogvédelemben és különösen a védjegyjogban elmaradt, holott ma már egyáltalán nem ritka a jól ismert védjegyek parodizálása. A tanulmány célja, hogy a védjegyparódia körüli hazai diskurzusba új perspektívákat hozzon, elsősorban a téma alapjogi összefüggéseire reflektálva. A bíróságok kötelesek a jogvitában felmerülő alapjogi vonatkozásokat beazonosítani és az alapjogok konfliktusát kiegyenlítő módon értelmezni a jogszabályokat. A védjegyparódia esetében ez különösen igaz, ahol a véleménynyilvánítás szabadsága és a tulajdonjog ütközése kerül a középpontba. Arra tekintettel, hogy a paródiának többféle formája és célja lehetséges, a tanulmány differenciált megközelítést javasol az alapjogok közötti konfliktus feloldására.

Kulcsszavak: védjegy, paródia, a véleménynyilvánítás szabadsága, tulajdonhoz való jog

Trademark parody at the intersection of freedom of expression and property rights

The concepts of humour and parody have traditionally been associated with copyright law, where both legislation and case law have developed in recent years following the *Deckmyn* case and the adoption of CDSM Directive. While this development has been noticeable in European copyright law, it has not been so noticeable in intellectual property law, mainly in trademark law, although it is not uncommon for well-known trademarks to be parodied. The aim of this study is to bring new perspectives to the Hungarian discourse on trademark parody, primarily by reflecting on the fundamental rights context of the issue. Courts are obliged to identify the fundamental rights implications of the dispute, and interpret the law in such a way as to balance the conflict of fundamental rights. This is particularly true in the case of trademark parody, where freedom of expression and property rights come into conflict. Given that parody can take many forms and may serve many purposes, this paper proposes a differentiated approach to resolving the conflict between fundamental rights.

Keywords: trademark, parody, freedom of expression, right to property

* Tanszékvezető egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék.

1. Bevezetés

A humor, a gúny és a paródia a véleménynyilvánítás sajátos formái – korábban ezeknek a szellemi tulajdon-jogokkal való kapcsolata elsődlegesen a szerzői jogokkal összefüggésben merült fel. E körben mérföldkőnek tekinthető az Európai Unió Bírósága (EUB) által a Deckmyn-ügyben hozott döntés,¹ amelyben a bíróság jelentős társadalmi igényre reflektálva igyekezett összhangba hozni a szerzői jogból fakadó kizárólagos jogokat és a véleménynyilvánítás szabadságát.

Néhány évvel később az uniós szerzői jog jelentős reformját végrehajtó, a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról szóló irányelv (CDSM irányelv)² elfogadásakor kötelezővé vált megjeleníteni a tagállami jogszabályokban az online tartalommegosztó szolgáltatásokra való feltöltéssel és hozzáférhetővé tétellel kapcsolatban a karikatúrát, a paródiát és az utánpótlást mint szabad felhasználási eseteket. Ezt a magyar szerzői jog lényegesen tágabb körben, minden mű és felhasználási mód tekintetében lehetővé tette, így ma a hazai szerzői jog kifejezetten tág teret enged a paródia számára.³ A bírói gyakorlatban így már nem az a kérdés, hogy lehet-e parodizálni, hanem az, hogy az ún. háromlépcsős tesztnek megfelelően hol húzódnak a paródia határai.

A paródia természetesen módosítja az eredeti művet, és ez néha csonkításnak vagy torzításnak tűnhet, ami felveti a mű egységének sérelmét, miközben a paródia a szólásszabadság védelmét élvez. Ujhelyi Dávid amellett érvel, hogy az átültetés során további szabályok beépítésével lehetett volna a műintegritáshoz fűződő jog és a véleménynyilvánítás szabadsága közötti egyensúlyi helyzetet stabilabb alapokra helyezni és mérlegelési eszközt biztosítani a bíróságok számára. Azonban ez a megoldás – a nyilvános konzultáció ellenére – nem épült be a szerzői jogi törvénybe.⁴

Míg az európai szerzői jogban a paródia megítélése folyamatosan változott, addig az iparjogvédelem területén ez elmaradt. Bár kétségtelen, hogy a paródia mint műfaj elsődlegesen szerzői műveket érint, ma már egyáltalán nem számít ritkaságnak a jól ismert márkák védjegyeinek paródiacélú felhasználása. Ez nemcsak az internetes népművészetként terjedő mémek körében érhető tetten, hanem a kifejezetten üzleti célú felhasználásokban is. Éppen ezért az elmúlt időszakban egyre gyakrabban került a szakmai érdeklődés középpontjába a védjegyjogi paródiakivétel bevezetésének a lehetősége. 2024 áprilisában Perlusz Anna Szilvia és Ujhelyi Dávid átfogó tanulmányban elemezte a kérdést, részletesen bemutatva az e területen több évtizeddel előttünk járó amerikai esetjogi alakulását.⁵

¹ C-201/13 Deckmyn és Vrijheidsfonds.

² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (CDSM irányelv).

³ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról 34/A. §: „A művet a mű felidézése, valamint humor vagy gúny kifejezése útján, karikatúra, paródia vagy stílusutánpótlás (pastiche) céljából bárki felhasználhatja.”

⁴ Dávid UJHELYI: The Long Road to Parody Exception in Hungarian Copyright Law – An Explorer’s Log. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2022/2., 89–95.

⁵ PERLUSZ Anna Szilvia – UJHELYI Dávid: (Trade)mark my words! Gondolatok a védjegyjogi paródiakivétel bevezetésének lehetőségéről. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2024/2., 7–73.

A jelen tanulmány célja az, hogy ehhez a diskurzushoz néhány olyan gondolattal járuljon hozzá, amely eddig nem vagy kisebb súllyal jelent meg a tudományos közbeszédben. Elsődlegesen a paródia alapjogi vonatkozásai képezik a vizsgálat tárgyát mint a védjegyvoltalom lehetséges külső, alkotmányossági szempontú korlátjai, amelyek a jogalkalmazókat is segíthetik az ilyen ügyek alapjogi vonatkozásainak feltárása és helyes alkalmazása során. Ez arra is lehetőséget ad, hogy meghúzzuk az esetleges jogalkotás érdekében a védjegyjogon belüli paródiacélú korlátozás alkotmányos kereteit.⁶ Külön vizsgálatot érdemelne, hogy egy tételes paródiakivétel bevezetése esetén milyen megoldások lennének alkalmazhatók, ezért erre a tanulmány terjedelmi okokból nem tér ki.

2. A védjegyek funkciója és alkotmányos védelmük

Ahogy Frank Schechter 1927-ben fogalmazott, az ortodox megközelítés szerint a védjegyek elsődleges funkciója – a Hanover Star Milling v. Metcalf-ügyben⁷ kimondottaknak megfelelően – az áruk vagy szolgáltatások eredetének tanúsítása, azaz a származás jelzése. A védjegyek védelme ekkor még alapvetően a fogyasztói megtévesztés visszaszorítását célozta. Schechter történeti elemzése rávilágít arra, hogy a kereskedelem fejlődésével a védjegyek nem pusztán származásjelző feladatot láttak el, hanem az üzleti jóhírnév (*goodwill*) hordozójává is váltak.

Az amerikai bíróságok elkezdtek felismerni, hogy a védjegyek tényleges értéke abban a megkülönböztető erőben rejlik, amelynek révén képesek fogyasztói értékítéletet kialakítani és a fogyasztói hűség nyomán a fogyasztókat újabb vásárlásokra ösztönözni. Ez különösen abban öltött testet, hogy a bíróságok elkezdtek a *dilution*⁸ jellegű magatartásokat is jogsértőnek minősíteni. Ehhez képest Schechter már egy évszázaddal ezelőtt amellet érvelt, hogy a valódi funkció a megkülönböztető szerep, amely az adott márka értékesíthetőségét fokozza, és ezáltal a védjegy kulcsfontosságú üzleti eszközzé válik. Nem véletlenül lettek a védjegyek nélkülözhetetlenek a reklámozásban, hanem azért, mert képesek a fogyasztói viselkedés befolyásolására.⁹

A magyar jogirodalomban 1973-ban Regőczy Sándor a védjegy funkcióit szükségképpeniekre és eshetőlegesekre osztotta. Szükségképpeniként határozta meg a vállalatjelző funkciót (ideértve a *goodwill*-re gyakorolt hatást is), az árjelző funkciót, valamint az áru kelendőségének és megvételének ösztönzését fokozó szerepet. Eshetőleges funkcióként azonosította a piac területi szervezésének és a közvetett tulajdonosi irányításnak a lehetőségét, a minőség vagy más tulajdonság tanúsítását, valamint a lajstromozás útján történő piacblokkolást.¹⁰ Az EUB gyakorla-

⁶ A szerzői jog és az iparjogvédelem belső és külső korlátainak elhatárolásához lásd FALUDI Gábor: A szerzői jog és az iparjogvédelem belső korlátjai. *Jogtudományi Közlöny*, 2006/7–8., 280–291.

⁷ „A védjegy elsődleges és megfelelő funkciója, hogy az azt hordozó áru eredetét vagy tulajdonjogát azonosítsa.” Hanover Star Milling Co. v. Metcalf Allen Wheeler Co., 240 U.S. 403 (1916).

⁸ A magyar szakirodalomban is általában angol nyelven használatos kifejezés. A *dilution* olyan magatartások gyűjtőfogalma, amelyek csökkentik a védjegyvoltalom erejét, így vagy gyengítik a védjegy megkülönböztető képességét (*blurring*), vagy kifejezetten sértik a védjegy jó hírnevét (*tarnishment*).

⁹ Frank I. SCHECHTER: The Rational Basis of Trademark Protection. 40(6) *Harvard Law Review* (1927), <https://doi.org/10.2307/1330367>, 813–833.

¹⁰ REGŐCZY Sándor: *Védjegyjog. Védjegygyakorlat*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973, 214–215.

tában is visszaköszönnek e gondolatok, így az alapvető származásjelzés mellett egyéb funkciókat is elismer, például a minőségtanúsítási, a kommunikációs, a befektetési és a reklámfunkciókat.¹¹

A védjegyek – csakúgy, mint más szellemi tulajdon-jogok – alkotmányos védelmet élveznek, nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi szabályozásban is. Két fő nézőpont ismert arra vonatkozóan, hogy a szellemi tulajdon miként illeszthető bele az emberi jogok rendszerébe. Az egyik megközelítés szerint a szellemi tulajdon-jogok és az emberi jogok közös gyökeréről szolgáló gazdasági és társadalmi változások ellenére a két terület egyre jobban elkülönült egymástól, és mára gyakorlatilag folyamatos a konfliktus közöttük. Ennek fő oka az, hogy a szellemi tulajdon-jogok a magánjog rendszerébe, az emberi jogok pedig a közjogéba tartoznak, és ennek megfelelően eltérő érdekviszonyok húzódnak meg mögöttük. Az egyént illető, alapvetően magánérdeket szolgáló és védő szellemi tulajdon-jogok sok esetben összeegyeztethetetlenek a közérdeken alapuló emberi jogokkal. Ebben a relációban sok szerző hierarchikus viszonyt vél felfedezni, mely szerint az emberi jogok egyik feladata, hogy korlátozzák és keretek közé szorítsák a szellemi tulajdon-jogokat, vagy másképpen fogalmazva: a közérdek visszaverje a túlbujánzó magánérdeket. Nemzetközi kereskedelmi tárgyalásokon a fejlődő országok gyakran hozakodnak elő ezzel az érveléssel, hogy a fejlett országok gazdasági pozícióit gyengítsék. Ha a két jogterület ütközik, akkor az emberi jogoknak kell érvényesülniük.¹²

Az előbbivel ellentétes álláspont szerint a két jogterület egymással szorosan összefügg, mivel a végcéljuk megegyezik.¹³ Eszerint az emberi jogok rendszerének alapjain állnak a szellemi tulajdon-jogok is, tulajdonképpen annak részét képezik. Jól jelzi ezt, hogy a szellemi tulajdon-jogok és az emberi jogok fejlődése a 20. században párhuzamosan zajlott, sőt össze is kapcsolódott azáltal, hogy az 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 27. cikk (2) bekezdése emberi jogként deklarálta a szerzői jogot.¹⁴

Az emberi jogok és az alkotmányos jogok rendszerében a második megközelítés látszik érvényesülni. A tulajdonhoz való jog védelmén keresztül valójában valamennyi szellemi tulajdon-jog emberi jogi védelmet élvez. Erre a tulajdonjogi kapcsolatra mutat rá az 1950. november 4-én Rómában kelt, az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményhez (EJEE) csatolt, 1952. március 20-án Párizsban elfogadott első kiegészítő jegyzőkönyv, amelynek 1. cikke „A tulajdon védelme” címet viseli. Eszerint „minden természetes vagy jogi személynek joga van javai tiszteltetben tartásához”.

¹¹ C-487/07 L'Oréal és társai [58].

¹² Willem GROSHEIDE: General Introduction. In Willem GROSHEIDE (szerk.): *Intellectual Property and Human Rights. A Paradox*. Cheltenham-Northampton, Edward Elgar, 2010, <https://doi.org/10.4337/9781849802048.0007>, 5. Ezt a nézetet tükrözi az ENSZ emberi jogokkal foglalkozó albizottságának határozata is, amely szerint a szellemi tulajdon kereskedelmi vonatkozásairól szóló megállapodás (TRIPS) által megtestesített szellemi tulajdon-jogok rendszere és a nemzetközi emberi jogok rendszere szemmel láthatóan ütközik. Lásd *Intellectual Property Rights and Human Rights*, Res. 2000/7, U.N. Sub-Commission on the Promotion of Human Rights, 52nd Sess., <https://bit.ly/41U8JJb> [2].

¹³ Ezt az álláspontot képviseli például Laurence R. HELFER: *Human Rights and Intellectual Property: Conflict or Coexistence?* 5 *Minnesota Intellectual Property Review* (2003), <https://doi.org/10.2139/ssrn.459120>, 48–49.

¹⁴ Paul L. C. TORREMANS: Copyright (and Other Intellectual Property Rights) as Human Rights. In Paul L. C. TORREMANS (szerk.): *Intellectual Property and Human Rights. Enhanced Edition of Copyright and Human Rights*. Alphen aan den Rijn, Kluwer Law International, 2008, 204–205.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) a Budweiser-védjeggyel kapcsolatos ügyben kimondta, hogy az első kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikkében foglalt „javak” kifejezés olyan önálló jelentéstartalommal bír, amely nem korlátozódik pusztán a fizikai javakra, és független a nemzeti jogok dologosztályozásaitól is. Ugyanis magában foglal olyan vagyoni jogokat és érdekeket is, amelyek „tulajdonnak” tekinthetők, és élvezik az 1. cikk szerinti jogi védelmet.¹⁵ Más ügyekben pedig a szerzői jog és a szabadsalom tulajdonjogi védelmét állapította meg a bíróság.¹⁶

A fentiekkel egybecseng a magyar alkotmánybírói gyakorlat is. A 17/1992. (III. 30) AB határozatban a testület elvi élel állapította meg, hogy az akkor hatályos Alkotmány 13. § (1) bekezdése nemcsak a tulajdonjog, hanem az azzal összefüggő összes vagyoni jog biztosítására is vonatkozik. A 64/1993. (XII. 22.) AB határozat alapján az alkotmányos tulajdonvédelem köre és módja nem szükségképpen követi a polgári jogi fogalmakat. Tehát az Alkotmány tulajdonvédelme nem egyezik meg az absztrakt polgári jogi tulajdon védelmével, azaz sem a birtoklás, használat és rendelkezés részjogosítványával, sem pedig negatív és abszolút jogként való meghatározásával. Az Alkotmánybíróság felfogása szerint az Alkotmány a tulajdonjogot mint az egyéni cselekvési autonómia hagyományos anyagi alapját részesíti alapjogi védelemben. Amikor az egyéni autonómia ilyen jellegű védelméről van szó, a tulajdonvédelem kiterjed a tulajdon egykori ilyen szerepét átvevő vagyoni jogokra és közjogi jogosítványokra is. Ezt a tételt az Alaptörvény hatálybalépése után is fenntartotta az Alkotmánybíróság, és annyiival egészítette ki, hogy az alkotmányos tulajdonvédelem csak a már megszerzett védjegyekre terjed ki, a védjegybejelentésekre mint függő jogi helyzetben lévő jogokra nem.¹⁷

3. A véleménynyilvánítás szabadságáról általában

A paródia leggyakrabban a véleménynyilvánítás szabadságával összefüggésben merül fel, ezért érdemes röviden bemutatni ennek alapjogi vonatkozásait. A „szólásszabadság” (*freedom of speech*) fordulat állítólag I. Jakab angol királytól származik, majd az Egyesült Államok 1791-ben elfogadott első alkotmánykiegészítése is ezt tartalmazta. Később az amerikai szakirodalomban a „kifejezés szabadsága” (*freedom of expression*) vált elterjedtté, míg a „véleménynyilvánítás szabadsága” a német jogrendszerből származik, és hazánkban is ez vált bevett terminussá.¹⁸ Az EJEE 10. cikke

¹⁵ Annheuser-Busch Inc. v. Portugal, no. 73049/01, 2007. január 11-i ítélet [63]: „Az első kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikkének első részében említett »javak« fogalma önálló jelentéssel bír, amely nem korlátozódik a fizikai javak tulajdonjogára, és független a nemzeti jog formális osztályozásától: bizonyos egyéb, vagyoni értékű jogok és érdekek szintén »tulajdonjognak«, és így e rendelkezés alkalmazásában »javaknak« tekinthetők.” A [72] bekezdés pedig így fogalmaz: „A fent említett határozatok fényében a nagytanács egyetért a kamara azon következtetésével, hogy az első kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke a szellemi tulajdonra mint olyanra alkalmazandó.”

¹⁶ Melnychuk v. Ukraine, no. 28743/03, 2005. július 5-i ítélet; Smith Kline and French Laboratories Ltd. v. the Netherlands, no. 12633/87, 1990. október 4-i befogadhatósági döntés.

¹⁷ 3115/2013. (VI. 4.) AB határozat [34].

¹⁸ KOLTAY András: A véleménynyilvánítás szabadsága. In JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András), <https://bit.ly/3Qyey9h> (2018) [1].

szabályozza a véleménynyilvánítás szabadságát, rögzítve annak tartalmát és korlátozásának lehetőségét is.

Eszerint a véleménynyilvánítás szabadsága magában foglalja a véleményalkotás, valamint az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát, tekintet nélkül az országhatárookra, és anélkül, hogy ebbe bármely hatóság beleavatkozna. Az EJB e tárgykörben hozott egyik legrégebbi döntésében elvi élel mondta ki azt a sokat idézett tézist, hogy az EJE 10. cikke nemcsak azokat az információkat vagy eszméket védi, amelyek elfogadhatók vagy ártalmatlannak, közömbösnek tekinthetők, hanem azokat is, amelyek akár az állam vagy a népesség valamelyik csoportja számára kellemetlenek, sokkolók vagy zavarók lehetnek.¹⁹ Azonban ez a szabadság alávethető olyan korlátozásoknak, amelyek egy demokratikus társadalomban szükségesek a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy a bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.

A véleménynyilvánítás szabadsága alapvető jelentőséggel bír az EJB gyakorlatában, ugyanis az a demokratikus társadalmak egyik alappillérenek tekint a véleményformálás lehetőségét. Ez különösen a média széles körű elterjedésével hozható összefüggésbe, amelynek révén az eszmék, az információk és a vélemények gyorsan, fizikai és időbeli korlátok nélkül terjeszthetők a tömegek számára. Éppen ebből kifolyólag a média szereplőinek védelme kiemelt fontosságú a demokratikus társadalmakban, ugyanis ők a demokrácia „örkutyái”.²⁰ Emiatt a véleménynyilvánítás korlátait is csak szűken lehet értelmezni, és azoknak igazolható és legitim célokat kell szolgálniuk. Különösen igaz ez a politikai természetű véleményekre, amelyek a közügyek szabad megvitatásában betöltött szerepük miatt csak nagyon indokolt esetekben korlátozhatók. Az EJB a korlátozások szükségességét a nyomós társadalmi érdekekhez méri, ennek alapján vizsgálja a korlátozásnak az elérni kívánt célhoz viszonyított arányosságát, természetét, súlyosságát, időtartamát, a mellette és az ellene szóló közérdeket vagy a körülmények esetleges változását a korlátozások fenntarthatósága szempontjából.²¹

Az EJB gyakorlatában több olyan ügy is akad, amely a művészi önkifejezésnek az EJE 10. cikke szerinti védelmét érinti. A Müller v. Switzerland ügyben a bíróság általános jelleggel mondta ki, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága a kulturális és a politikai elképzelések nyilvános terjesztése mellett a művészi önkifejezés valamennyi formáját magában foglalja mindaddig, amíg az EJE 10. cikk (2) bekezdésében foglalt korlátozások alá nem esik.²² Az Otto-Preminger-ügyben az EJB megalapozottnak találta a művészi önkifejezés korlátozását azzal, hogy az osztrák hatóságok lefoglalták az Istent, Jézust és Szűz Máriát szatirikusan ábrázoló filmet, mivel az a 87 százaléknál katolikus Tirol lakosságának nagy részére nézve sértő volt, és a 9. cikk szerinti vallásszabadság jogába ütközött. A felháborodás miatt igazolható volt a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása a vallási béke megőrzése érdekében.

¹⁹ Handyside v. the United Kingdom, no. 5493/72, 1976. december 7-i ítélet [49].

²⁰ Observer and Guardian v. the United Kingdom, no. 13585/88, 1991. november 26-i ítélet [59].

²¹ Karen REID (szerk.): *A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights*. London, Sweet & Maxwell, 2007, 343.

²² Müller v. Switzerland, no. 10737/84, 1988. május 24-i ítélet [27].

A magyar alkotmányjognak is fontos pillére a véleménynyilvánítás szabadsága, amely tételesen az Alaptörvény IX. cikkében jelenik meg nevesített alkotmányos alapjogként. Az Alkotmánybíróság már az egyik korai döntésében, az 30/1992. (V. 26.) AB határozatban is behatóan vizsgálta a véleménynyilvánítás szabadságának alapjogi természetét. A testület megállapította, hogy az ún. kommunikációs alapjog többféle szabadságjog anyajoga, ebből következően pedig kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között. A határozat lényegében az EJEB gyakorlatával összhangban mondta ki, hogy a vélemények szabadsága a plurális, demokratikus társadalom alapvető értékei közé tartozik, és a véleménynyilvánítás szabadsága többek között magában hordozza a művészi, irodalmi alkotás és a művészeti alkotás terjesztésének szabadságát is.²³

4. A paródia mint vélemény

Nehéz lenne jogilag definiálni a paródiát, mivel az elsődlegesen művészeti és nem jogi kategória. Sokféle paródiáról beszélhetünk, amely különböző védett alanyi jogokat érinthet. Így lehet például személyiségi jogi vonatkozása, amikor egy személy külső jegyeit, szokásait, megnyilvánulásait parodizálják. Lehet szó stílusparódiáról, amely például színészek vagy zenészek előadóművészi teljesítményéhez kapcsolódik, így szomszédos jogokkal hozható összefüggésbe, vagy szerzői művek parodizálásáról, például szatíra vagy karikatúra útján, és mindezek a jelen tanulmány tárgyát képező védjegyek esetében is felmerülhetnek.

A paródia jellemzően kritizál, véleményt formál, és tárgyának vonásait eltúlozva mutatja be. A paródiának kellő közelségben kell maradnia a tárgyához annak érdekében, hogy a közönség számára felismerhetővé váljon a kapcsolat, ugyanakkor a parodizáló saját személyiségének és látásmódjának is kifejezésre kell jutnia az eredeti műtől való kellő távolságtartás révén.²⁴ Az Egyesült Államok joggyakorlata alapján szokás különbséget tenni *weapon parody* és *target parody* között is – ezeket magyarra eszköz- és célparódiaként szokás fordítani. Az előbbi nem a művet parodizálja, hanem a művel parodizál, és valamilyen attól független témára irányul, míg az utóbbi célja magának a felhasznált műnek a parodizálása és középpontba állítása.²⁵

A szerzői jog szempontjából alapvetőnek számító Deckmyn-ügyben a paródia mint szabad felhasználási eset értelmezése kapcsán az EUB kimondta: „nem vitatott, hogy a paródia egy vélemény kifejezésének megfelelő eszköze.” Éppen ezért a paródia célú kivétel alkalmazása során figyelemmel kell lenni a szerzői és szomszédos jogi jogosultak jogai és a paródiakivételre hivatkozó felhasználó véleménynyilvánítási szabadságához fűződő joga közötti egyensúlyra.²⁶

²³ A jelen tanulmány tárgya szempontjából ugyan kevésbé fontos, de a véleménynyilvánítás szabadsága kiterjed még a szólás- és sajtószabadságra, az eszmék, nézetek szabad áramlására, az oktatás és a tudomány szabadságára, a vallás-szabadságra, a gyülekezési jogra és a közérdekű adatok megismeréséhez való jogra.

²⁴ FALUDI Gábor: A paródia a szerzői jogban. In KESERÚ Barna Arnold – KÖHIDI Ákos (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére*. Budapest–Győr, Eötvös József Könyv- és Lapkiadó – SZE DFK, 2015, 97.

²⁵ UJHELYI Dávid: *A paródia-kivétel szükségessége és lehetséges keretrendszere a hazai szerzői jogban*. Budapest, Ludovika, 2021, 110.

²⁶ C-201/13 Deckmyn és Vrijheidsfonds [25], [27].

Az EUB következetes gyakorlata szerint az uniós jog egységes alkalmazása és az egyenlőség elve megkívánja, hogy egy kifejezés jelentésének és hatályának meghatározása érdekében a tagállami jogokra kifejezett utalást nem tartalmazó uniós jogi rendelkezést az Európai Unió egészében önállóan és egységesen kell értelmezni, figyelembe véve a rendelkezés összefüggéseit és a kérdéses szabályozás célját.²⁷ Ezt a korábbi gyakorlatot az EUB a Deckmyn-ügyben is fenntartotta, amikor a paródiát az uniós jog önálló fogalmának tekintette, amelyet egységesen kell értelmezni.²⁸

Fontos kiemelni, hogy a fent említett gyakorlat szerint az uniós jog önálló fogalmait a rendelkezés összefüggéseivel és a szabályozás céljának figyelembevételével kell értelmezni. Az uniós jogban eddig vizsgált paródiaesetek szerzői jogi kontextusúak, és az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló InfoSoc irányelv²⁹ fakultatív szabad felhasználási szabályozásán alapulnak. Álláspontom szerint a paródia így kialakult értelmezése csak a szerzői jog területén lehet irányadó, és azt nem lehet automatikusan a céljában és természetében is egészen eltérő védjegyjogban alkalmazni úgy, hogy a paródia még csak meg sem jelenik normatívan a védjegy jogi szabályanyagában.³⁰

Ha a paródiát a véleménynyilvánítás eszközeként fogjuk fel, akkor érdemes lehet megvizsgálni, hogy hányféle paródiáról beszélhetünk, ugyanis céljuktól és jellegüktől függően eltérő lehet a jogi megítélésük. Így különösen fontos szempont lehet, hogy a paródia 1. pusztán szórakoztatási célú, művészeti önkifejezési eszköz vagy politikai paródiaként a közügyek szabad megvitatásának eszköze;³¹ 2. természetes személyt, ilyen személyek csoportját, jogi személyt, szerzői művet, szomszédos jogi teljesítményt vagy árujelzőt parodizál-e; 3. a gazdasági tevékenység körébe tartozik-e, mert haszonszerzési célú, vagy nincs haszonszerzési célja; 4. a véleménynyilvánítás pusztán értékítélet, vagy tartalmaz tényállítást is; 5. a paródia pusztán vicces, vagy sértő, lejáratozó jellegű.

E körülmények értékeléshez vezethet az, ha mérlegre kell tenni a véleménynyilvánítás megengedhetőségét annak más alapjogokkal, így például az emberi méltósággal, a jó hírnévvel vagy a tulajdonhoz való joggal történő ütközése miatt. Figyelemmel arra, hogy a védjegy az alkotmányos tulajdonjog védelmét élvezi, a következőkben már elsősorban a véleménynyilvánítás szabadságát és a tulajdonjog ütközését elemzem a védjegyek középpontba állításával.

²⁷ C-327/82 Ekro [11]; C-467/08 Padawan [29].

²⁸ C-201/13 Deckmyn és Vrijheidsfonds [15]–[17].

²⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (InfoSoc irányelv).

³⁰ Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a folyamatban lévő európai uniós formatervezésminta-oltalmi reform keretében 2022-ben közzétett rendelettervezet az oltalom korlátai között már megemlíti a véleménynyilvánítást, a bírálat vagy a paródia céljából végzett cselekményeket. Az Európai Parlament és a Tanács rendeletjavaslata a közösségi formatervezési mintáról szóló 6/2002/EK tanácsi rendelet módosításáról és a 2246/2002/EK bizottsági rendelet hatályon kívül helyezéséről 20. cikk (1) bekezdés c) pont.

³¹ A politikai paródiáról lásd UJHELYI Dávid: A politikai paródia célját szolgáló felhasználások szerzői jogi megítélése. *In Medias Res*, 2022/1., 49–65.

5. A véleménynyilvánítás szabadsága és a tulajdonhoz való jog kollíziója

A fentiek alapján látható, hogy a védjegyek parodizálhatóságának kérdése mögött valójában alapjogi ütközés érhető tetten, nevezetesen a tulajdonhoz való jog és a véleménynyilvánítás szabadsága szembenállása. Ezért szükséges megvizsgálni, hogy miként oldható fel ez az alapjogi kollízió alkotmányos szinten.

Az EJEE a tulajdon védelme körében tartalmazza a tulajdontól való megfosztás kivételes esetét, a tulajdon közérdekből történő használatát, valamint az adók, közterhek és egyéb bírságok megfizetése érdekében történő szükséges korlátozás megengedhetőségét. Az Alaptörvény XIII. cikke ehhez képest szűkszavúbb, csupán azt emeli ki, hogy a tulajdon társadalmi felelőséggel jár, és rögzíti a kisajátítás mint tulajdonelvonás feltételeit.

A hazai alkotmányjogban már a 64/1993. (XII. 22.) AB határozat elszakította a tulajdonjog korlátozását az általános alapjogi tesztől (más alapjog érvényesülése érdekében szükséges és arányos jogkorlátozás tesztje), és helyette a közérdekűségi tesztet alkalmazta a tulajdonjog esetében. Eszerint a tulajdonjog korlátozható, ha azt a közérdek indokolja és a korlátozás azzal arányban áll. Ahogyan az EJEB, az Alkotmánybíróság is az arányossági követelményre fókuszál a tulajdonkorlátozások vizsgálatakor, mivel a közérdek meglete viszonylag könnyen igazolható. Természetesen a tulajdon korlátozásaként a közérdeknél nyomósabb ok, például más alapjog érvényesülése – így a véleménynyilvánítás szabadsága – is felmerülhet, a közérdek csupán a korlátozhatóság minimumát jelöli ki.³²

Ebben a keretrendszerben tehát – feltételezve, hogy a bevezetése indokolt – egy paródia célú kivétel alkalmazása a védjegyjogban azt kívánja meg, hogy a védjegyjogosult kizárólagos használati jogának e módon történő korlátozása legalább a közérdek által igazolható módon arányos intézkedésnek minősüljön. Ehhez hozzátartozik, hogy a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló megállapodás (TRIPS) 17. cikke – ahogyan Perlusz és Ujhelyi helyesen elemzi³³ – nem állít különösebben szigorú feltételeket a tagállamokkal szemben a védjegyjogi kivételek bevezetése kapcsán, a szerzői jogban előírt háromlépcsős tesztel ellentétben. E körben csupán a védjegyjogosult és a harmadik felek jogos érdekeit szükséges figyelembe venni, ami tulajdonképpen a fenti alkotmányjogi tesztekkel teljesül is.

A két alapjog ütközése tárgyában – és így a védjegyparódia megítélése kapcsán is – érdekes tanulságokkal szolgál a tetteges véleménynyilvánítás nyomán kialakult alkotmánybírósági gyakorlat.³⁴ A 17/2020. (VII. 17.) AB határozat, az ún. plakátrongálásos ügy alapját az az eset jelentette, hogy az indítványozók a migrációval kapcsolatos óriásplakátokat festettek le, ami fogalmilag a véleménynyilvánítás szabadságát élvező magatartás, a másik oldalról viszont a

³² OROSZ Dzsénifer – SONNEVEND Pál: A tulajdonhoz való jog. In JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Atila – SÜLYÖK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovat-szerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András), <https://bit.ly/4iWXd6K2023> (2023) [50].

³³ PERLUSZ–UJHELYI i. m. (5. lj.) 22.

³⁴ 1/2019. (II. 13.) AB határozat; 14/2019. (IV. 17.) AB határozat; 17/2020. (VII. 17.) AB határozat; 3048/2022. (II. 4.) AB határozat; 3050/2022. (II. 4.) AB határozat; 3459/2023. (XI. 7.) AB határozat; 3001/2024. (I. 12.) AB határozat; 3002/2024. (I. 12.) AB határozat.

rongálás miatt a tulajdonhoz való jogot sértette. Az ügyben azt kellett mérlegre tenni, hogy a véleménynyilvánítás szabad gyakorlásának e formája előbbre való-e a tulajdon védelménél. Az Alkotmánybíróság fontos megállapítást tett azzal, hogy nem tartotta az Alaptörvényből levezethetőnek, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának minden helyzetben meg kellene hajlania a tulajdonvédelem szempontjai előtt.³⁵

Hasonló érvelés található a 3459/2023. (XI. 7.) AB határozatban, amelyben a testület a véleménynyilvánítás és a gyülekezés szabadságának a tulajdonjoggal való ütközését vizsgálta egy tüntetést határoló kordonban keletkezett kár kapcsán. Habár ebben az ügyben tetteles véleménynyilvánításról volt szó, az Alkotmánybíróság megállapításai szélesebb összefüggésben is értelmezhetők, figyelembe véve, hogy a védjegytalom vagyoni értékű immateriális jószág, így az értéke csökkenhet a paródia miatt, ami analóg helyzetet teremt a dologi jellegű állagsérelemmel. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint ilyen esetekben vizsgálni kell, hogy a véleménynyilvánítás során bekövetkező tulajdonjog-korlátozás arányos-e a cselekvés céljával.

E tekintetben a jogalkalmazónak elsődlegesen azt kell vizsgálnia, hogy az érintett személynek a véleménye közlésére szolgáló cselekménye nem korlátozza-e oly mértékben másnak a tulajdonhoz való jogát, amely a tulajdon öncélú, a vélemény közlésének kereteit túllépő, visszafordíthatatlan vagy csak jelentős költségfordítással visszafordítható károsodását eredményezi.³⁶

A határozat alapján ilyenkor két szempontot kell mérlegelni ahhoz, hogy a véleménynyilvánítás élvezhesse az alkotmányos védelmet: van-e a cselekménynek azonosítható kommunikációs üzenete és ez a külső szemlélő számára azonosítható-e, valamint indokolt és szükséges-e az adott cselekmény a vélemény kifejezéséhez. E körben azt is vizsgálni kell, hogy a szóba jöhető magatartások súlyában van-e különbség. Álláspontom szerint a védjegyek parodizálhatósága szempontjából a fenti két paraméter vizsgálata ugyanúgy indokolt egy jogvitában, hiszen a védjegyparódia is az alkotmányos tulajdonvédelem korlátozását jelenti.

További aspektusként számba vehető – mint ahogyan a paródia felosztása kapcsán fentebb is láthattuk –, hogy a paródia nem szükségképpen közéleti célú véleménynyilvánítás, hanem lehet például pusztán kereskedelmi célú közlemény is, közéleti érintettség nélkül. A kereskedelmi kommunikáció vonatkozásában az EJEB a Markt Intern & Beerman v. Germany ügyben hozott 1989-es ítéletében³⁷ mondta ki első ízben, hogy a pusztán kereskedelmi jellegű, nem közéleti célú közlemények és reklámok is élvezik a véleménynyilvánítás szabadságának védelmét, még ha ez a védelem alacsonyabb szintű is, mint a közéleti véleménynyilvánítások esetében.³⁸ Ezt az érvelést az EJEB a további ítéleteiben is fenntartotta.³⁹ A fentieket a magyar alkotmánybírósági gyakorlat is implementálta, és már az 1270/B/1997. AB határozat is fel-

³⁵ 17/2020. (VII. 17.) AB határozat [38].

³⁶ 3459/2023. (XI. 7.) AB határozat [42].

³⁷ Markt Intern Verlag GmbH & Klaus Beermann v. Germany, no. 10572/83, 1989. november 20-i ítélet.

³⁸ KOLTAY i. m. (18. lj.) [79].

³⁹ Például Jacobowski v. Germany, no. 15088/89, 1994. június 23-i ítélet; Casado Coca v. Spain, no. 15450/89, 1994. február 24-i ítélet.

idézte az EJEB esetjogát, amellyel egyezően a gazdasági reklámot is az alkotmányos véleménynyilvánítás szabadságának körébe vonta.

A határozat szerint ez a jog „nem bizonyos eszmék, tények és vélemények tekintetében biztosítja csupán a szabad véleménynyilvánítást, hanem magát a véleménynyilvánítás lehetőségét részesíti védelemben”. Ezen a megközelítésen mit sem változtatott az Alaptörvény hatálybalépése, így a 3208/2013. (XI. 18.) AB határozat kifejezetten fenntartotta e téren korábbi gyakorlatát, és kiemelte, hogy a kereskedelmi jellegű információk közzététele esetében szélesebb körű állami beavatkozás lehet alkotmányosan indokolt, mint a véleményközlés egyéb eseteiben. A gyakorlat a

kifejezés szabadságát elsősorban mint az egyén önkifejezésének, személyisége szabad kibontakoztatásának elengedhetetlen eszközét és az egyén demokratikus társadalomban való részvételét elősegítendő részesítette többletvédelemben. Minthogy azonban a gazdasági reklámok nem állnak közvetlen kapcsolatban a véleményszabadság ezen alapértékeivel, hiszen azok célja sokkal inkább az áru értékesítésének, megismertetésének, igénybevételének előmozdítása, [...] és nem az egyén önkifejezésének, a demokratikus párbeszédben való részvételének lehetővé tétele, az ilyen, kereskedelmi célú információk esetében a korlátozás lehetősége szélesebb körben minősülhet alkotmányosnak.⁴⁰

6. A paródiacélú védjegyhasználat során figyelembe veendő kritériumok

A fenti alapjogi keretrendszerben mérlegelhető az, hogy a védjegyek parodizálása igazolható-e a véleménynyilvánítás szabadsága alapján. E körben több szempont is felmerülhet.

6.1. Visszaélés a védjegy jó hírnevével

Ha védjegyparódiáról beszélünk, akkor szinte egészen biztosan olyan védjegyek a tárgyai, amelyek széles körben ismertek, védjegyjogi szempontból jó hírű védjegynek minősülnek.⁴¹ Ilyen ismertség és reputáció nélkül nehezen képzelhető el védjegyparódia, hiszen az nem tudná teljesíteni azt az alapvető követelményt, hogy a közönség számára kapcsolatot teremtsen a paródia és a tárgya között. Egy alig ismert védjegy esetében a paródia céltalan és érdektelen lenne, ami viszont szükségképpen felveti annak a problémáját, hogy a parodizáló a jó hírű védjegy hírnevét és ismertségét használja fel a saját véleménynyilvánításának eszközeként.

Ezt az ismertséget a védjegyjogosultak jelentős pénz- és időráfordítás révén érik el, így átláspontom szerint az ezeket a befektetéseket megtértesítő védjegyeket paródia céljára felhasználni (oly módon, hogy nem az adott márka a paródia célja, az csupán eszköz egy külső jelenségről alkotott véleménynyilvánításhoz – lásd *weapon parody*) olyan visszaélés lenne az alkotmányos tulajdonvédelemmel szemben, amelyet a véleménynyilvánítás szabadsága nem igazol, és a védjegyjogosultaknak jogos érdekük fűződhet a megakadályozásához. Ez lényegében hasonló lenne ahhoz, mint ha tüntetők a gyülekezési jogukkal élve egy magántulajdonú ingatlan kertjét sze-

⁴⁰ 3208/2013. (XI. 18.) AB határozat [101]. Ugyanezt idézi 3/2020. (I. 3.) AB határozat [97].

⁴¹ PERLUSZ–ÚJHELYI i. m. (5. lj.) 11.; FALUDI i. m. (24. lj.) 97.

retnek használni véleménynyilvánításuk helyszínéként. Ebben az esetben a tulajdonjog védelmének elsődlegességét vallva okkal rendelkezik úgy a gyűlekezési jogról szóló törvény, hogy közterületnek nem minősülő helyszínen az ingatlan tulajdonosának és használójának a hozzájárulása szükséges a gyűlés szervezéséhez.⁴²

6.2. A magáncélú paródia és a kereskedelmi célú paródia

A védjegyparódia kapcsán fontos tényező lehet, hogy az pusztán a művészi önkifejezés eszköze, kereskedelmi célú kommunikációs eszköz, vagy közéleti kérdésben való véleménynyilvánítást testesít-e meg. Az első eset nem gazdasági jellegű tevékenység, a harmadik nem szükségképpen az, de akár lehet az is, míg a második mindenképpen gazdasági tevékenységhez kötődik. Itt figyelembe kell venni a védjegyjogtalom rendeltetését, amely csak a gazdasági tevékenység körében biztosít kizárólagos jogokat a védjegyjogosult számára.⁴³ Ebben a kontextusban a védjegyjogtalom egyfajta célhoz kötött tulajdonként értelmezhető, így az alkotmányos tulajdonvédelem szintje is szükségképpen korlátozottabb a dologi értelemben vett tulajdonjoghoz vagy akár a szellemi tulajdon világán belül a szerzői joghoz képest. Ebből kifolyólag a kereskedelmi jellegű és a véleménynyilvánítást is nélkülöző „magáncélú paródia” védjegyjogi alapon nem ütközik akadályokba, de ettől függetlenül személyiségvédelmi alapon – a kereskedelmi név vagy az üzleti jó hírnév védelme okán – még a jogellenesség tartományába eshet.

Abban az esetben, ha a paródiára gazdasági tevékenység körében kerül sor, és semmilyen közéleti kérdés nem jelenik meg benne, viszonylag egyszerű a helyzet, ugyanis a védjegybitorlás szabályai szerint lehet megítélni az esetet. Ennek során figyelembe kell venni a jó hírű védjegyek árujegyzéktől független védelmét azon magatartások esetében, amelyek a védjegy jó hírét vagy megkülönböztetőképességét sértik vagy tisztességtelenül kihasználják.⁴⁴ Valószínűleg a kereskedelmi paródiák túlnyomó többsége ilyen védjegyeket érint. Nem jó hírű védjegy paródiája esetén viszont a védjegy árujegyzéke határozza meg azt a kört, ahol a paródia jogellenes lehet, ugyanis eltérő áruk vagy szolgáltatások vonatkozásában egyébként sem merülhet fel védjegybitorlás, csak az azonos vagy hasonló áruk és szolgáltatások körében.⁴⁵

Mivel a kereskedelmi kommunikáció alapjogi védelme alacsonyabb szintű, mint a közéleti véleménynyilvánításoké, tételes paródiakivétel hiányában a formálisan védjegybitorlást megvalósító kereskedelmi paródiát tartalmilag is jogellenesnek kell minősíteni, mert ellenkező esetben teljes egészében kiüresítené a védjegyjogtalom és ezáltal az alkotmányos tulajdonvédelem tartalmát is. Álláspontom szerint ezekben az esetekben nem azonosítható be a véleménynyilvánítás olyan tartománya, amely győzedelmeskedne a védjegyjogtalommal szemben.

Amellett, hogy a paródia kereskedelmi jellegű és haszonszerzésre irányul, azt is szükséges figyelembe venni, hogy sérülnek-e a védjegyjogtalom alapvető funkciói. Az EUB következetes gyakorlata szerint a védjegy jogosultja nem tilthatja meg a védjeggyel azonos megjelölés hasz-

⁴² 2018. évi LV. törvény a gyűlekezési jogról 1. § (2) bekezdés.

⁴³ Lásd 1997. évi XI. törvény a védjegyek és földrajzi árujelzők oltalmáról (Vt.) 12. § (2) bekezdés.

⁴⁴ Vt. 12. § (2) bekezdés c) pont.

⁴⁵ Vt. 12. § (2) bekezdés a) és b) pont.

nálatát, ha e használat a védjegy egyik funkcióját sem veszélyezteti.⁴⁶ Ez a paródia esetében akkor merülhet fel, ha a védjegyet nem árujelzőként használják, így a paródia nem érinti annak immanens származásjelző funkcióját. A leghíresebb magyar szerzői jogi és védjegyparódia ügyben (Stróman/Superman) a Fővárosi Törvényszék és a Fővárosi Ítéltábla e funkció sérelme hiánya miatt utasította el a védjegybitorlás miatti keresetet.⁴⁷

Ez szorosan összefügg azzal az uniós gyakorlattal, amely szerint a szerzői jog és a védjegy jog metszéspontjában különbséget kell tenni a művészi származás (*artistic origin*) és a kereskedelmi származás (*commercial origin*) között.⁴⁸ A védjegyek rendeltetése az, hogy ez utóbbit tanúsítsák a fogyasztók számára. Különösen szerzői művekhez kötődő védjegyek paródiája esetén merülhet fel az, hogy a parodizált védjegy csupán azt a művészi kapcsolatot fejezi ki, amely a paródia és a parodizált mű között húzódik, de nem testesít meg kereskedelmi származásjelzést, így nem is érinti a védjegy alapvető funkcióját. Ezekben az esetekben – habár érdeksérelmet okozhat a védjegy jogosult számára – a védjegybitorlás nem állapítható meg.

6.3. A közéleti paródia – a védjegyek személyiségi jogi megközelítése

Más szempontokat szükséges alkalmazni akkor, ha a paródia a közügyben történő véleménynyilvánítás eszköze. Ekkor is el kellene határolni egymástól a *target parody* és a *weapon parody* eseteit. Ha maga a védjegy jogosult vagy a vállalkozás tevékenysége tart számot közérdeklődésre, és ezért ő/az a paródia tárgya, akkor a paródia kétségtelenül élvezi a közügyben történő véleménynyilvánítás szabadságának védelmét, és ebben a helyzetben a tulajdonvédelem háttérbe szorul. Ezen nem változtat az sem, ha a közleménynek a közéleti mellett kereskedelmi célzata is van, mivel ilyenkor a közéleti jelleg elsőbbséget élvez, ezért fokozott védelemben kell részesíteni a véleménynyilvánítást.⁴⁹

Eltérően kellene kezelni azokat az eseteket, amikor a védjegy csak eszköz ahhoz, hogy a parodizáló a védjegyhez köthető terméktől vagy vállalatától független kérdésben nyilvánítson véleményt. A védjegy jogosultaknak általában jogos érdekük fűződik ahhoz, hogy a védjegyüket még paródia útján se hozzák összefüggésbe olyan társadalmi kérdésekkel, amelyekhez annak nincs köze vagy egyenesen hátrányos lenne a védjegyük jó hírére, társadalmi megbecsülésére nézve. E körben különösen indokolt lehet azt a fentebb említett alkotmánybíróági kritériumot vizsgálni, hogy a véleménynyilvánítás során feltétlenül szükséges és indokolt-e az adott kérdéstől független védjegy felhasználása, és ezzel a védjegy jogosultnak a közéleti diskurzus részévé tétele az akarata ellenére. Megjegyzendő, hogy a szerzői jogi paródiakivétel általános korlátja a háromlépcsős teszt, amelynek részét képezi a szerző jogos érdekeinek a védelme, azonban a védjegyparódia esetében ezt a védelmet máshol kell keresnünk.

⁴⁶ C-238/08 Google France [76].

⁴⁷ Fővárosi Törvényszék 3.P.23.174/2018/26; Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.424/2019/5, részletesen elemzi PERLUSZ–UJHELYI i. m. (5. lj.) 56–59.

⁴⁸ T-435/05 Danjaq kontra OHIM – Mission Productions (Dr. No).

⁴⁹ Sigurd Barthold v. Germany, no. 8734/79, 1985. március 25-i ítélet.

Habár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) a közügyek szabad vitatását a személyiségi jogok védelmével állítja szembe, így a kialakult polgári jogi bírói gyakorlat is a személyiségvédelemre fókuszál, alapjogi szinten a közügyekben való megnyilvánulás korlátozhatósága nemcsak a személyiségi jogok, hanem más alapjogok sérelme esetén is felmerülhet. Az ebben a kérdésben mérőföldkőnek számító 3145/2018. (V. 7.) AB határozatban az Alkotmánybíróság is a személyiségi jogokkal történő összeütközésre építette alapjogi tesztjét, de általános szempontrendszert dolgozott ki annak mérlegeléséhez, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága milyen szempontok szerint korlátozható és hogy annak gyakorlása során az érintett személyek alapvető jogai kollíziója esetén miként határozható meg az alapjogok prioritása.⁵⁰ Ez pedig a tulajdonjoggal történő ütközés esetén is irányadó lehet.

Ez a megközelítés azon az elméleti síkon is vizsgálható, hogy a védjegyjog dologi vagy személyiségi jogi természetű-e. A szellemi tulajdon elméleti széles skálán mozogtak az elmúlt évszázadok során, a tisztán tulajdoni megközelítéstől a személyiségi jogi elméleten át a különböző hibrid elképzelésekig. E versengő elméletek mindig is egymást kritizálták, korszakanként változó sikerrel és intenzitással, de Bobrovsky Jenővel egyetértve azt mondhatjuk, hogy ezek a klasszikus nézetek csak egy-egy aspektusra reflektálnak, éppen ezért nem kizárják, hanem kiegészítik egymást. Mindegyik csak zárt rendszerű részelmélet, amely vagy az alkotó személyét, vagy a jog tárgyát, vagy a jogi szabályozás módszerét ragadja ki. Bobrovsky a nyitott, plurális elméletrendszerek alkalmazhatóságát vallja, amelybe minden részelmélet beilleszthető.⁵¹

Noha az elmúlt időszakban a tulajdonjogias megközelítés érvényesült – lásd például az EJEB-nek a szellemi tulajdon védelmével kapcsolatban kialakult gyakorlatát, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának nevét, a jogterület angol megnevezését (*intellectual property*) –, és talán sok esetben a gazdasági szereplők is ezt preferálnák, mégsem lehet azt mondani, hogy a kérdés eldőlt. A szellemi tulajdon világa kellően heterogén ahhoz, hogy ez ne is történhessen meg. Így például a szerzői jog személyi oldala – bármennyire is erősödik a vagyoni oldal – kiiktathatatlan az elméletekből. Emellett a Ptk. is a személyiségvédelem szabályai után, az ember személyi viszonyai körében helyezte el azt az utalószabályt (2:55. §), amely kapcsolatot teremt a polgári jog és a szellemi tulajdon-jog között.

A védjegyjog általában dologi jogias szellemi tulajdoni formaként kezelik, amit a védjegy törvény forgalomképességre vonatkozó rugalmas szabályai vagy a személyiségi jogok deklarálásának a hiánya alá is támaszt. Azonban Bobrovsky megközelítését alkalmazva ez csak az érem egyik oldala, és a szerzői jog után éppen a védjegy az, ahol a személyiségi jogi megközelítésnek létjogosultsága lehet. A védjegyjog személyi oldalával a hazai szakirodalomban Beck Salamon foglalkozott Josef Kohler munkásságát vizsgálva. Felidézte, hogy a személyiségi jogok eredendően a személy azon javait védtek, amelyek nélkül nincsen személy.

Az elmélet a személyiség fogalmi körét kiterjesztette az olyan javak védelmére is, amelyek nem szükségszerű velejárói a létezésnek. Ebbe a kibővített személyiségi keretrendszerbe illeszthető a személy mint gazdasági alany vagy gazdasági tevékenység folytatója.⁵² A védjegy – nem

⁵⁰ 3145/2018. (V. 7.) AB határozat [36].

⁵¹ BOBROVSKY Jenő: *Iparjogvédelem és csúcstechnika*. Budapest, Országos Találmányi Hivatal, 1995, 56–57.

⁵² BECK Salamon: *Magyar védjegyjog*. Karcag, Kertész József Könyvnyomdája, 1934, 5–6.

függetlenül annak funkcióitól – ilyen értelemben a személyiség kiterjesztéseként is értelmezhető, hiszen vállalat- és árujelzőként a kereskedelmi származás azonosítását célozza, az ahhoz tartozó márkaértékre, *goodwill*re, minőségre és keresletösztönző képessége utalva. Ezért azt mondhatjuk, hogy a védjegy a „gazdasági személyiség” legfontosabb manifesztuma, és ebbéli formájában is védelemre tarthat igényt. A kereskedelmi név személyiségi jogi alapon önmagában is védelmet élvez, ezért nehezen indokolható, hogy ugyanennek a névnek a védjegyként való lajstromozása után az alapjogi védelem miért korlátozódna csupán a tulajdonhoz való jogra. A két területnek inkább ki kellene egészítenie egymást.

Így tehát e plurális elméletet követve igazolható lehet a védjegyekről történő véleménynyilvánítás korlátozhatóságát mind a személyiség, mind a tulajdon védelme szempontjából vizsgálni és az erre vonatkozó teszteket alkalmazni. Ezzel a *weapon parody* esete is kezelhető lenne, hiszen ha a parodizáló a védjegyjogosultat akarata ellenére vonja be egy olyan közéleti kérdés megvitatásába, amelyhez annak semmi köze, akkor a védjegyjogosult egyértelműen hivatkozhat arra, hogy nem érintett a közéleti diskurzusban. A 3145/2018. (V. 7.) AB határozat szerint „önmagában ugyanis az a tény, hogy egy nyilvános közlés közéleti jellegű, nem vonja automatikusan maga után azt, hogy az érintett személyek személyiségvédelme lecsökken. A közszereplői minőség megállapítása mindig egyedi mérlegelés tárgya.” Ezt analógiával alkalmazni lehet a védjegyjogosult oltalmi szintjének meghatározására is.

7. Következtetések

A védjegyek paródiájával az Egyesült Államokban több évtizede foglalkoznak a bíróságok, azonban az EU-ban és Magyarországon még nem. Alapvetően két vonatkozásban merülhet fel konfliktus a védjegyek és paródiáik között: akkor, ha a paródiát magát is védjegyként kívánják lajstromoztatni, valamint ha a paródiavédjegyet lajstromozás nélkül elkezdik használni. A paródiák lajstromozására a kizáró okok rendszere miatt nem mutatkozik reális esély.⁵³ Azonban a paródiavédjegy használata több kérdést is felvet, amennyiben védjegybitorlási keresettel kívának élni a paródiával szemben.

Mint láttuk, a bíróságoknak tételes paródiakivétel hiányában is fel kell ismerniük az ügy alapjogi relevanciáját, nevezetesen azt, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága ütközik az alkotmányos tulajdon védelmével.

[A] bíróságok kötelezettsége, hogy az alapvető jogokat a magánjog alanyai közötti viszonyokban is érvényre juttassák. Ezzel összefüggésben speciális helyzet a konkuráló alapjogi pozíciók esetén áll elő, vagyis amikor az alapjogi konfliktus a jogalanyok egymás közötti viszonyában merül fel azáltal, hogy az egyik magánszemély alapjogát a másik magánszemély alapjogának gyakorlása veszélyezteti. Az Alkotmánybíróság erre tekintettel kiemelte: a bíróságoknak ilyen esetekben közvetítő, kiegyenlítő szerepet kell betöltenie.⁵⁴

⁵³ PERLUSZ–ÚJHELYI i. m. (5. lj.) 54.

⁵⁴ 2/2024. (I. 9.) AB határozat [65].

Ilyenkor az alkotmányossági szempontokat felismerve és mérlegelve, a releváns alapjogi teszteket elvégezve kell értelmezni az alkalmazandó jogszabályokat és mérlegre tenni a paródia jogszerűségét. Ezért minden védjegyparódiára alapított védjegybitorlási perben indokolt lehet figyelembe venni a fenti eszmefuttatást, mivel az alapjogi vizsgálat hiánya önmagában is elegendő az ügyben hozott ítélet alaptörvény-ellenességéhez.

Mindezek alapján nincs szükség a nevesített paródiakivétel bevezetésére, de annyiban indokolt lehet, hogy a jogkeresők számára egyértelműbb és átláthatóbb helyzetet teremthet a paródia kereteit illetően, mint az alapjogi tesztek alkalmazása. Külön tanulmány tárgya lehetne, hogy milyen tartalommal hozható létre ilyen kivétel, de álláspontom szerint kívánatos lenne a fenti alapjogi keretrendszer átültetésével a védjegyjogtalom erősítése a véleménynyilvánítás szabadságának további – a védjegyjogosultak kárára történő – térnyerésével szemben.

Irodalomjegyzék

- BECK Salamon: *Magyar védjegyjog*. Karcag, Kertész József Könyvnyomdája, 1934.
- BOBROVSZKY Jenő: *Iparjogvédelem és csúcstechnika*. Budapest, Országos Találmányi Hivatal, 1995.
- FALUDI Gábor: A szerzői jog és az iparjogvédelem belső korlátjai. *Jogtudományi Közlöny*, 2006/7–8., 280–291.
- FALUDI Gábor: A paródia a szerzői jogban. In KESERŰ Barna Arnold – KÖHIDI Ákos (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére*. Budapest–Győr, Eötvös József Könyv- és Lapkiadó – SZE DFK, 2015, 94–120.
- GROSHEIDE, Willem: General Introduction. In Willem GROSHEIDE (szerk.): *Intellectual Property and Human Rights. A Paradox*. Cheltenham-Northampton, Edward Elgar, 2010.
<https://doi.org/10.4337/9781849802048.00007>
- HELPER, Laurence R.: Human Rights and Intellectual Property: Conflict or Coexistence? *5 Minnesota Intellectual Property Review* (2003) 47–61.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.459120>
- KOLTAY András: A véleménynyilvánítás szabadsága. In JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András), <https://bit.ly/3Qyey9h> (2018) [1].
- OROSZ Dzsénifer – SONNEVEND Pál: A tulajdonhoz való jog. In JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SULYOK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András), <https://bit.ly/4iWXd6K2023> (2023) [50].
- PERLUSZ Anna Szilvia – UJHELYI Dávid: (Trade)mark my words! Gondolatok a védjegyjogi paródiakivétel bevezetésének lehetőségéről. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2024/2., 7–73.
- REGÖCZY Sándor: *Védjegyjog. Védjegygyakorlat*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973.
- REID, Karen (szerk.): *A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights*. London, Sweet & Maxwell, 2007.

SCHECHTER, Frank I.: The Rational Basis of Trademark Protection. 40(6) *Harvard Law Review* (1927) 813–833.

<https://doi.org/10.2307/1330367>

TORREMANS, Paul L. C.: Copyright (and Other Intellectual Property Rights) as Human Rights. In Paul L. C. TORREMANS (szerk.): *Intellectual Property and Human Rights. Enhanced Edition of Copyright and Human Rights*. Alphen aan den Rijn, Kluwer Law International, 2008, 221–254.

UJHELYI Dávid: *A paródia-kivétel szükségessége és lehetséges keretrendszere a hazai szerzői jogban*. Budapest, Ludovika, 2021.

UJHELYI Dávid: A politikai paródia célját szolgáló felhasználások szerzői jogi megítélése. In *Medias Res*, 2022/1., 49–65.

UJHELYI, Dávid: The Long Road to Parody Exception in Hungarian Copyright Law – An Explorer’s Log. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2022/2., 89–95.

VÁLASZTOTTBÍRÁSKODÁS ÉS ALTERNATÍV VITARENDEZÉSI MÓDOK

SZERZŐK: Berzeviczi Attila, Boóc Ádám,
Burai-Kovács János, Csonka Balázs, Damjanovic Gábor,
Grosu Manuela, Kohlrusz Milán, Korom Veronika,
Schmidt Richárd

SZERKESZTŐ: Schmidt Richárd

ÁRA: 9000 Ft

Szívesen ajánlom az érdeklődők figyelmébe ezt a választottbíráskodásról és más alternatív vitarendezési eljárásokról szóló tanulmánykötetet. A címben jelölt tág témakörön belül érdekes súlypontváltások váltak érzékelhetővé az elmúlt bő évtizedben. A tanulmánykötetbe író szerzők, akik választottbírók és különböző szintű vezetők, dicséretes szakmai igyekezettel próbálkoznak az elemzésre kerülő jogintézmények szinten tartásának érdekében tenni a változó nemzetközi és nemzetközi jogi környezet és a nehézkessé vált, számos nehézséget hozó hazai szabályozások ellenére is. A kötet az arbitráció klasszikus témái mellett kitér a mediáció, a szerződések kikényszerítése, a magánautonómia, az ítéletek érvénytelenítése és a gyorsított eljárás problémáira is. Még a Függelék is rendkívül érdekes, jól használható szabályozási dokumentumokat tartalmaz.

Kecskés László
akadémikus, egyetemi tanár